

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**KARL MARX VE MİHAİL BAKUNİN ARASINDAKİ PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ TARTIŞMASI:
SSCB ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
THE DEBATE BETWEEN KARL MARX AND MIHAIL BAKUNIN RELATED TO DICTATORSHIP OF THE
PROLETARIAT: AN ASSESSMENT ON EXAMPLE OF SSCB**

Sinem ÇELİK*

Öz

Anarşizm, devlet başta olmak üzere her türlü otoritenin ortadan kaldırılması gerektiğini savunan ve gerçek özgürleşmenin ancak bu şekilde sağlanabileceğine inanan modern bir siyasal akım olarak karşımıza çıkmaktadır. 'Proletarya Devrimi'nin başarıya ulaşmasında, siyasal örgütlenmenin ve devlet aygıtının rolü gibi konularda Mihail Bakunin ve Karl Marx arasında yaşanan sert tartışmaların ardından Anarşizm, sosyalist akım içerisinde ayrılarak bağımsız bir ideoloji haline almıştır. 1917 yılında gerçekleşen 'Proletarya Devrimi'nin ardından kurulan Sovyetler Birliği, iki düşünür arasındaki söz konusu tartışmaları somut bir örnek üzerinden değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Bu çalışma, kolektivist anarşizm akımının öncüsü Bakunin'in Marx'a yönelttiği "Proletarya Diktatörlüğü" eleştirisini ve bu noktadaki haklılığını, kurulduğu ilk andan itibaren baskıcı bir diktatörlüğe dönüşen Sovyetler Birliği özelinde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anarşizm, Mihail Bakunin, Karl Marx, Proletarya Devrimi.

Abstract

Anarchism arguing the elimination of all kinds of authorities, particularly the state authority and believing that real liberation can be provided in this way is a modern political movement. Anarchism becomes an independent ideology out of socialist movement after the acrimonious debate between Mikhail Bakunin and Karl Marx on issues such as the success of the Proletarian Revolution, the political organization and the role of the state. Founded in the aftermath of the Proletarian Revolution took place in 1917, the Soviet Union has made it possible to evaluate discussions between the two thinkers through a concrete example. This study aims to discuss the pioneer of collectivist anarchism, Bakunin criticized Marx about "Dictatorship of the Proletariat" and justification at this point, Soviet Union turned into an oppressive dictatorship right from the start.

Keywords: Anarchism, Mihail Bakunin, Karl Marx, Proletarian Revolution.

Giriş

Tüm düşünürleri tarafından onaylanmış, genel geçer bir kuramsal açıklaması olmasa da Anarşizm; toplumsal otoritenin, hiyerarşinin, tahakkümün ve gücün tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini savunan ve her koşulda devlet aygıtını reddeden sosyal bir terimdir. Tahakküm ve köleliği zorunlu kılan devlet ve benzeri güçler yerine, gönüllülük esasına dayalı kurumlar tasarlayan Anarşizm, zaman içerisinde sahip olduğu ilkelerin de bir sonucu olarak pek çok düşünür tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır.

Birbirinden birçok yönüyle ayrılan fikirlerden beslenen Anarşizm ideolojisinin başta gelen savunucularından biri de Mihail Bakunin'dir. Kolektivist Anarşizm akımının öncülüğünü yapan Bakunin, devrimci dönüşümün yıkıcı rolüne yaptığı vurguyla ve toplumsal tasfiye fikrine bağlılığıyla Anarşist düşünce içerisinde önemli bir yere sahiptir. Mihail Bakunin'in, özellikle işçi sınıfının siyasete yaklaşımı, örgütlenme şekli ve devlet aygıtının üstlendiği rol gibi konularda Marx'la girdiği tartışma, Anarşizmin sosyalist hareket içerisinde ayrılarak, bağımsız bir ideoloji olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Marx'a göre, proletaryanın burjuvaziye karşı gerçekleştirdiği ekonomik mücadele ile politik eylem birbiriyle bağlantılıdır. İşçi sınıfı, ekonomik örgütlenmeyle beraber siyasal olarak da örgütlenmelidir. Bakunin'e göre ise, proletaryanın yapması gereken asıl şey siyasal iktidarı bertaraf etmek olmalıdır, iktidarı ve gücü ele geçirmek değil. Söz konusu temelde şekillenen Bakunin'in Marksist proletarya diktatörlüğü eleştirileri, 1917 yılında gerçekleşen Sovyet Devrimi sırasında güncellik kazanarak tecrübe edilmiştir.

Sovyet devrimi ile beraber Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi ve sonrasında iç savaşın yarattığı şartlar altında yönetimin zamanla daha otoriter bir yönetime girmesi, devrimin bürokratik ve baskıcı bir özellik kazanarak dejenere olmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum, Anarşistlerin siyasal iktidar, güç ve tahakküm konusundaki görüş ve öngörülerinin doğrulandığının göstergesidir. Bahse konu çalışma çerçevesinde, bir kolektivist anarşist olan Mihail Bakunin'in düşüncelerine genel hatlarıyla değinildikten sonra, Bakunin ile Marx'ı karşı karşıya getiren konular üzerinde durulmuş ve 1917 Sovyet Devrimi'nin başta Bakunin olmak üzere birçok anarşisti haklı çıkarır sonuçları ele alınmıştır.

1. Bir Anarşist Olarak Mihail Bakunin'in Görüşleri

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sinem.tan@ktu.edu.tr.

Anarşizm kelimesi, günlük dilde “başboşluk, kaidesizlik, kargaşa, kaotik durum” veyahut “düzen karşıtı saldırı” şeklinde olumsuz anlamıyla kullanılır (Heywood, 2007:233). Anarşizm kavramının, tüm düşünürleri tarafından onaylanmış, genel geçer bir kuramsal açıklaması yoktur. Söz konusu durum, Anarşizmin bir felsefi çatı olarak birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar tarafından benimsenmiş olmasından ve bireysel özgürlüğü baz alan doğası gereği doktriner bir ideoloji olmayışından kaynaklanmıştır (Marshall, 2003:25-26).

Ortak kabul gören bir tanımı bulunmasa da, Anarşizmin dar anlamda, hükmedenin olmadığı bir toplum kuramını, geniş anlamda ise her alanda baskıcı, zorlayıcı, hiyerarşik ve otoriter olanı olumsuzlayan bir toplum yasasını ve insan anlayışını ifade ettiği söylenebilir (Çuhadar, 2007:79). Herhangi bir otoriteye inanan, insanların eşit ve özgür bireyler olabilmesi adına kişileri baskı altında tutan tüm kurumların lağvedilmesini savunan anarşizm, zamanla sahip olduğu ilkelerin de bir sonucu olarak pek çok farklı gruba ayrılmıştır. Bu durum, *Bireyci Anarşizm, Karşılıklı ve Dayanımcı Anarşizm, Kolektivist Anarşizm, Komünist Anarşizm* ve *Anarko-Sendikalizm* gibi türleri bulunan anarşizmin tek bir yapı sergileyememesinin göstergesidir (Uğur, 2010:139). Anarşizmin söz konusu türlerinden kitleler üzerinde önemli etkiler bırakanları olduğu gibi sınırlı etkiye sahip bulunanları da olmuştur.

Bu başlık altında, Anarşizmin zaman içerisinde şekillenen bahse konu türleri arasında yer alan Kolektivist Anarşizm akımının öncülüğünü yapan Mihail Bakunin’in görüşleri ele alınacaktır. Bakunin’in öncülüğünde gelişen Kolektivist Anarşizmi, diğer anarşizm türlerinden ayıran temel özellik, devletin yıkılması ve bireysel özgürlüğün sağlanmasının ancak yıkıma dayanan bir devrim ile mümkün olacağına yapılan vurgudur (Cevizci, 2005:102). Bakunin’i diğer Klasik Anarşist düşünürlerden ayıran yön ise, özgürlüğü bireyin öznelliğinde değil, toplumun genelliğinde aramış olmasıdır. Ona göre, bireyin özgürlüğü yalnızca tüm toplumun eşit ölçüde özgürlüğü ile olanak kazanır. Diğer bir deyişle, “Kişi ancak eşit bir biçimde özgür olan insanlar arasında gerçek manada özgürdür.” (Dolhoff, 1998:78).

“Devlet ve Anarşi” kitabında kendini devrimci anarşist olarak tanımlayan Bakunin’in devlet ile ilgili düşüncelerine bakıldığında ise, devletin varlığının tahakküm ve dolayısıyla köleliği kaçınılmaz kıldığı (Bakunin, 2000a:288) yönünde bir iddiayı savunduğu dikkat çekmektedir. Ona göre modern devlet; bugüne kadar halkı boğmaya şartlanmış, siyasi ve askeri anlamda merkezileşmiş tahakkümün eksiksiz ve mükemmel uygulanışından başka bir şey değildir ve geçerliliği dolmuştur (Bakunin, 2000a:102). Bakunin, geçerliliği son bulmuş söz konusu mekanizmanın yok olacağını iddia ederek, bunun kaçınılmaz ve engellenemez bir “Toplumsal Devrim” ile gerçekleşeceğini ifade etmiş ve böylelikle ideolojisinin amacıyla birlikte yöntemini de belirtmiştir.

Devrim yoluyla devletin ve diğer siyasi kurumların lağvedilmesini ve anarşist toplum düzeninin kurulmasını savunan Bakunin, bir eylem adamı olarak (Tok ve Koçal, 2013:419) devrimci dönüşümün yıkıcı yönüne yaptığı vurguyla dikkat çekmektedir. Ona göre, özgür bir yeni toplumun yaratılabilmesi için eskinin tamamıyla yıkılması gerekir. Devrimci eylem, bireyi ve toplumu hayatın boğucu sıradanlığından kurtarır, onları yüceltir (Benlisoy, 2015:376-377). Dolayısıyla, devrimci şiddet hem yol açtığı olumlu sonuçlar nedeniyle hem de özgürleştirici kapasitesiyle önem taşımaktadır.

Bakunin’in insan doğasına bakışı ise, yaygın kanının aksine insanın doğal olarak iyi olmadığı yönündedir. Ona göre, insan doğal olarak toplumsaldır. Toplumsallık nasıl insan doğasının bir parçası ise, güç arzusu da bu doğaya içkindir. Güç arzusu, Bakunin’in insan doğasına ilişkin “kötümser” yaklaşımının temelini oluşturur. İnsanlarda güce, otoriteye yönelik bir eğilimin varlığından daima tedirgin olan Bakunin, ‘en içten demokrasi tahta oturtun, eğer hemen inmezse kesinlikle yozlaşacaktır.’ diyerek insan doğasının kötümser yönüne vurgu yapmıştır (Benlisoy, 2015:367-368). Bakunin’in insan doğasına ilişkin kötümser yaklaşımı doğal olarak toplumsal olan insanın güç arzusuna sahip oluşundan kaynaklanmaktadır. Esasen Bakunin’in bu görüşünü tamamıyla reddetmek ya da eleştirmek doğru olmayacaktır. Keza, güç arzusu insanda ihtiras duygusunu tetiklemektedir.

Diğer yandan, dini kişisel özgürlüğün temelini, yani ahlaki seçim özgürlüğüne dönük bir kısıtlama olarak gören Bakunin “Tanrı ve Devlet” isimli kitabında, tanrıları, peygamberleri, mesihleri ve azizleri ile tüm dinleri yaratanın, henüz tam anlamıyla gelişmemiş ve yeteneklerine tamamıyla vakıf olamamış insanın saf hayal gücü olduğunu öne sürer. Ona göre, “Eğer Tanrı varsa, insan köledir; insan özgür olabilir ve olmak zorundaysa, o zaman Tanrı yoktur” (Bakunin, 2000b:25-28). Bakunin, Voltaire’in “Eğer Tanrı olmasaydı, onu icat etmek zorunda kalırdık” sözünü “Eğer Tanrı gerçekten var olsaydı, onu zorunlu olarak ortadan kaldırmak gerekirdi.” biçimde tersine çevirerek Tanrıya ve dine yönelik yaklaşımını ortaya koymuştur (Bakunin, 2000b:18,30). Bakunin’in, Tanrıya ve dini tüm teamüllere kökten karşı oluşunun temelinde savunduğu özgürlük anlayışı yatmaktadır. Ona göre, insanın hayal ürünü olan Tanrının varlığını kabul etmek kölelikle eşdeğerdir.

Bakunin’in ilerleme ve bilim karşısındaki tutumuna bakıldığında ise, onun bir yandan akli ve ilerlemeyi benimsediğini, diğer yandan da kendiliğindenliği, içgüdüleri ve iradeyi yücelttiğini söylemek

mümkündür. Bakunin; bilimciliğe, pozitivistliğe, yaşamın bilim tarafından idare edilmesine, soyut fikirlerin, formüllerin, bilimsel yasa ve teorilerin hayata hükmetmesine ve onu yönlendirmesine karşı çıkmıştır. Ona göre, bilim ancak yaşamı aydınlatır, onu yönetemez. Bakunin için bilim adamlarının hükümranlığı, var olabilecek en tehlikeli iktidar şeklidir. Eleştirel tutumuna rağmen Bakunin, bilimsel faaliyetin toplumsal yaşamın geliştirilmesi ve iyileştirilmesi noktasında taşıdığı potansiyelleri ve üstlendiği rolleri göz ardı etmez (Benlisoy, 2015: 397,400-401). Diğer bir ifadeyle; Bakunin bilimin toplumsal hayatı kolaylaştırıp geliştirmesine değil, onun yaşamı yönetmesine, yönlendirmesine ve ona hükmetmesine karşı bir tavır takınır.

Bakunin'in, milliyetçilik hakkındaki görüşleri ise sarf ettiği şu cümleyle özetlenebilir: "Hiçbir şey, insanlar için, milliyetçiliğin ütopyik ilkelerini tüm halkların istekleri olarak görmekten daha saçma ve aynı zamanda daha yaralayıcı ve ölümcül değildir." Ona göre, insanları birbirinden ayıran milliyetçilik, evrensel bir insani temel oluşturamamıştır. İnsanın tüm ulusal çıkarların üzerinde bir değer taşıması gerektiğini savunan Bakunin; Fransız, Rus ve Prusya despotları tarafından özgürlüğün hükmedici temelini yıkmak maksadıyla sonradan ortaya çıkarılan yanlış milliyetçilik ilkelerinin alaşağı edilmesi gerekliliğine vurgu yapar. Bununla birlikte milliyetçiliğin saygı gerektiren doğal bir olgu olduğunu da belirten Bakunin'in, milliyetçiliği genel kabul görme hakkı bulunan, tüm diğer gerçek ve zararsız şeyler gibi tarihsel ve yerel bir fenomen olarak da değerlendirdiği görülmektedir (Maximoff, 1953:324-325).

Diğer önemli bir nokta ise, insanın insanlığını tam olarak geliştirmek için maddi ve manevi araçlara sahip olması gerektiğini savunan Bakunin'in, özel mülkiyete bakışı ile ilgilidir. Ona göre, özel mülkiyet üretim araçlarını değil, yalnızca kişisel emeğin ürünlerini kapsamaktadır. Bakunin'in isteği, her birey için başkasını sömürmeyi imkânsız kılarak, herkese sadece üretime kendi emeğiyle katkı sağladığı ölçüde toplumsal zenginliğe katılma olanağı veren bir toplum örgütlemektir. Diğer bir deyişle, Bakunin üretimde "Herkesten imkânlarına göre, herkese eylemlerine göre" kuralını benimser (Woodcook, 1996:170). Ona göre; herkes sahip olduğu imkânlarla üretime katkı sağladığında kimse bir başkasının emeğini sömürmemiş olur ve toplumsal zenginlik ancak bu şekilde sağlanır.

2. Bakunin Tarafından Marx'a Yöneltilen Proletarya Diktatörlüğü Eleştirisi

Devlet, Tanrı, insan doğası, din, ilerleme, bilim, şiddet, milliyetçilik ve özel mülkiyet gibi konularda ortaya koyduğu düşünceleri ile anarşist görüş içerisinde önemli bir yeri bulunan Bakunin'in özellikle devlet aygıtına ilişkin görüşleri onu Marx ile karşı karşıya getiren bir süreci başlatmıştır. Bakunin ile Karl Marx arasında I. Enternasyonal'de su yüzüne çıkan fikir ayrılığının ve yaşanan tartışmanın özünü ise her iki düşünürün partilere, seçime ve siyasal eyleme yönelik yaklaşımları oluşturmaktadır (Benlisoy, 2015: 378-380). Bahse konu yaklaşımlarla ilgili olarak yaşanan tartışmalar içinde en belirgin olanı "Proletarya Diktatörlüğü" tartışmasıdır.

"Proletarya Diktatörlüğü" ne ilişkin fikirleri Bakunin tarafından sert biçimde eleştiriye uğrayan Karl Marx'ın görüşleri üzerinde Sanayi Devrimi'nden sonra Avrupa'da şekillenmeye başlayan toplumsal yapıya yönelik gözlemleri önemli yer tutmaktadır. Marx, yaşadığı dönemin kapitalistleşmeye başlayan Avrupa'sında toplumun üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva ve hiçbir üretim aracına sahip bulunmayan proletarya şeklinde temel iki zıt kutba ayrıldığına şahit olmuştu. Ona göre, kapitalist sistem altında hayatta kalma mücadelesi veren işçiler durumlarından hiç memnun değillerdi ve burjuva sınıfına karşı büyük bir öfke duyuyorlardı. Bu nedenle bilinçlendirilmeleri halinde ezilen işçi sınıfının kendilerine baskı uygulayanlara karşı harekete geçebileceğine olan inancı tamdı (Hands, 2011: 114-118,139). Büyük ölçüde gözlemlerinin bir sonucu olan bu inancı, Marx'ın sınıfsız bir komünist topluma geçişte her bir işçiye büyük sorumluluklar yüklemesine yol açmaktaydı. Bunun yanında Marx, işçi sınıfının ortak hareket edebilen bir kimlik kazanmadan kapitalist sistemi alaşağı etmesinin mümkün olmayacağını da farkındaydı.

Emek ücretlerinin hızlı makineleşmeyle birlikte önemli oranda düşmesi ve Avrupa genelinde eşit düzeye gelmeye başlaması Marx'ın özlemini çektiği proletarya birliğinin doğması için uygun zemini oluşturmaya başlamıştı. Kapitalist sistemin kendileri için getirdiği yaşam şartlarından hoşnut olmayan işçilerin burjuvaziye karşı başlattıkları bireysel mücadelelerin zamanla kitlesel bir hal alacağını düşünen Marx'a göre, kaçınılmaz olan şey iki sınıf arasında yaşanacak büyük bir savaştı. Bunun yanında Marx, bu muhtemel savaşta her ülke proletaryasının ilk önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşarak bu sınıfı devirmesinin gerekliliğine de inanmıştır (Marx ve Engels, 2003a: 109-112).

Marx'a göre, böyle bir ortamda demokratik küçük burjuva kesimi ise devrim için bir araya gelen işçi sınıfını devletin gerçekleştirdiği kısmi istihdam ve yardımlarla avutarak devrimci güçlerini kırmaya çalışmaktaydı. Marx, burjuvazinin üstü örtülü sadaka olarak değerlendirilebilecek söz konusu yaklaşımına karşılık, proletarya partisinin devrimi sürekli kılmasının bir zorunluluk ve görev olduğunu vurgulamıştır. Proleterlerin omuzundaki bu sorumluluk az ya da çok bütün mülk sahibi egemen sınıfların yerlerinden alaşağı edilmeleriyle de son bulmayacaktır. Önde gelen kapitalist ülkelerin proleterleri arasındaki birlik sağlanana ve hiç olmazsa belli başlı üretici güçler işçilerin ellerinde toplanana kadar geçen süreçte devrim

sürekli kılınacaktır. Marksist düşünceye göre, devlet gücünü eline geçiren proletarya özel mülkiyetin herhangi bir değişikliğe uğratılması yerine yok edilmesiyle ve sınıf karşıtlıklarının görmezden gelinmesi yerine sınıfların ortadan kaldırılmasıyla ilgilenecektir (Marx ve Engels, 2003b: 170-172). Elbette Marx, proletarya devriminin bir anda sınıfsız bir topluma geçişi sağlamayacağını bilmektedir. Bu nedenle proletaryanın devlet aygıtına sahip olduktan sonra belirli adımlar takip etmesi gerektiğini düşünmektedir.

Proletaryanın devrimde atacağı ilk önemli adımın ise egemen sınıf haline gelmeye yönelik olması gerektiğini savunan Marx'a göre, demokrasi savaşı ancak bu yolla kazanılacaktır. Proletarya, sağladığı söz konusu siyasal egemenliği tüm sermayeyi burjuvazinin elinden almak, bütün üretim araçlarını devleti temsil eden proletaryanın elinde merkezileştirmek ve üretici güçleri olabildiğince hızlı arttırmak şeklindeki belirli hedefleri gerçekleştirmek adına kullanacaktır. Bununla birlikte Marx, devrimin doğal akışı içerisinde sınıf ayrımları ortadan kalktığı ve üretim ulusun geniş bir kesiminin ellerinde yoğunlaştığında proletaryanın elde ettiği kamusal gücün de siyasal anlamını yitireceğini öngörmektedir. Çünkü Marksist düşünceye göre, kendini bir sınıf olarak örgütlemek zorunda kalan işçilerin devrim yoluyla egemen sınıf haline gelmeleri ve eski üretim koşullarını zor kullanarak ortadan kaldırmaları durumu aslında kendi egemenliklerini de sonlandırmaları anlamını taşıyacaktır. Dolayısıyla devrim sonrası oluşan ekonomik ve sosyal yapıda sınıf karşıtlıklarının hüküm sürdüğü kapitalist toplumun yerini, bireyin özgürlüğünün herkesin özgürlüğüne ön koşulu oluşturduğu komünal bir toplum almış olacaktır (Marx ve Engels, 2003a: 119-120). Marx'ın komünal topluma geçişi sağlamada devlet aygıtına yüklediği söz konusu görevler elbette birçok kesim tarafından kabul görmemiş ve bu kesimlerce eleştirilmiştir. Bunun en temel nedeni; insan doğasının elde ettiği iktidarı terk etmek istemeyeceği gerçeğinin göz ardı edilmiş olmasıdır.

Bir kolektivist anarşist olan Bakunin, Marksist Sosyalizmin sınıf karşıtlıklarının son bulabilmesi için proletaryanın devrim yoluyla ele geçirdiği devlet aygıtını kullanması gerektiğine ilişkin yukarıda özetlenen düşüncelerini kabul etmemiştir. Bakunin, Marksistlerin devlet aygıtına göre politika üretmeleri durumunda başarısızlıklarına işaret eden muhtemel iki sonuçtan biri ile karşı karşıya kalacaklarını iddia etmekteydi. Bu politika tarzının benimsenmesi halinde Marksistler ya burjuva partilerinden hiçbir farklarının olmayacağı parlamenter sistemin içine sürükleneceklerdir ya da eğer iktidarı ellerine geçirirlerse kitleler üzerinde hükmedici yeni bir zümre olarak varlık göstereceklerdir.

Devletin olduğu yerde tahakküm ve dolayısıyla kölelik olduğunu iddia eden Bakunin, devlet aygıtının varlığını sürdürdüğü bir toplumda proletaryanın yönetici sınıf konumuna yükseleceği vaadinde bulunmanın bir yalandan ibaret olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Marksistlerce ulusun tamamının yönetici olduğu ama kimsenin yönetilmediği vaadini inandırıcı kılmak amacıyla kullandıkları halk hükümeti argümanının gerçeği gizlediğini de ileri sürmüştür. Çünkü Bakunin'e göre halkın seçtiği bir avuç temsilcinin yönetimde bulunması yönetici bir azınlığın despotizminden başka bir anlam ifade etmemektedir (Bakunin, 2000a:32,288).

Halkın çok büyük bir çoğunluğunun işçiler arasından seçilen azınlık bilginler hükümeti tarafından yönetilmesine dair Marksist düşünceye karşı olan Bakunin, ayrıca bu yönetim şeklini gerçek bir diktatörlük olarak kabul etmektedir. Ona göre, Marksistler de söz konusu idare şeklinin baskıcı bir diktatörlük olacağının farkındadır. Bu nedenle onun belli hedefleri gerçekleştirmek için varlığını sürdüren geçici ve kısa süreli bir yönetim olacağına dair avutucu düşünceyi öne sürmektedirler. Öyle ki tek derdi halkı eğitmek, ekonomik ve politik anlamda yönetilmeye ihtiyaç duymayacak düzeye yükseltmek olan diktatörlüğe bunlar gerçekleştiğinde artık gerek duyulmayacak demektirler. Marksistlerin hükmedici karakterini kaybeden devletin, kendisini toplulukların bütünüyle özgür örgütlenmesine dönüştüreceği öngörüsünü tümüyle ret eden Bakunin, hiçbir diktatörlüğün varlığını sürdürmekten başka amacı olmayacağı görüşündedir (Bakunin, 2000a:289-290). Benzer şekilde "Proletarya Diktatörlüğü" nün de halkı özgürleştirmek şöyle dursun köleliği daha da arttıracığını savunan Bakunin'e göre, devletin varlığını sürdürdüğü bir toplumda halkların köleliği daha üzücü bir hal alacaktır.

Her ne amaçla kullanılırsa kullanılsın devletin mutlak kötü olduğu ve devrimci şiddet yoluyla ortadan kaldırılması gerektiği görüşünü taşıyan Mihail Bakunin, Marksist düşüncenin aksine gerçek özgürlüğün devlet aygıtına ihtiyaç duymayan halkın bir bütün olarak isyan etmesiyle ve işçilerin aşağıdan yukarıya gönüllü örgütlenmesiyle elde edilebileceğini ileri sürmüştür (Carr, 2006:356). Bakunin bu görüşünden hareketle, ilk iş olarak devlet aygıtını ortadan kaldırmayı amaçlamayan bir isyan hareketinin başarıya ulaşmasının ve dolayısıyla insanı özgürleştirmesinin mümkün olmadığını da belirtmiştir.

Bakunin ve Marx arasında fikir ayrılığı oluşturan bir diğer nokta ise gerçekleşmesi beklenen devrimin hangi toplumsal yapıda baş göstereceğine ilişkindir. Bir Rus anarşist olan Bakunin, Çarlık döneminin ekonomik ve sosyal yapısına yönelik gözlemlerinin bir sonucu olarak sosyalist devrimin geri kalmış ülkelerde yaşanmasının daha muhtemel olduğu öngörüsünde bulunarak (Avrich, 2012:6-7) bu noktada da Marx'tan farklı düşündüğünü ortaya koymuştur.

3. Bir Proletarya Diktatörlüğü Olan SSCB'nin Bakunin'i Haklı Çıkarıcı Yanları

Devrime dair fikirleri Marksist düşünceyi benimseyenler tarafından hararetle savunulmaya devam eden Marx'ın, öngördüğü 'Proletarya Devrimi' ölümünden yaklaşık 34 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Ancak bu devrimin Rusya'da yaşanması ve başarıya ulaşması Marx'ın hiç beklemediği bir gelişme olmuştur. Çünkü Rusya, söz konusu dönemde endüstrileşmede Avrupa'nın çok gerisinde olan ve ezici çoğunluğu tarım ile ilgilenen bir ülke görüntüsüne sahiptir.

Oysaki Marx, devrimin önce yeterli proletaryaya sahip Britanya ve Almanya gibi en fazla sanayileşmiş kapitalist ülkelerde baş göstereceğine inanmaktaydı. Elbette Rusya'da, ülkenin sosyalizme geçmeden önce kapitalizmden geçmesi gerektiği şeklindeki bu Marksist görüşü savunanlar da bulunuyordu. Bunlara göre, henüz yeterince sanayileşmemiş bir tarım ülkesi olan Rusya'da ilk olarak yapılması gereken kapitalizmi geliştirmek olmalıydı. Rusya'da devrimi gerçekleştirenler ise sosyalizme tedrici geçişi savunan bu ve benzeri Marksist ekollerin görüşlerini kabul etmeyen Lenin önderliğindeki gruptu (Roskin, 2009:325). Lenin, parlamenter burjuva demokrasisi uygulamasının bulunmadığı ve kapitalizmin ileri düzeye ulaşmadığı bir ülkede de devrimin başlayabileceğine inanıyordu. Rusya'da devrim arzulayan Marksist ekoller içerisinde Lenin'in söz konusu görüşlerini benimseyenler çoğunluğu (Bolşevikler) oluşturmaktaydı (Göze, 2005:306-307). Devrimin işçilerin en büyük sınıf olduğu en ileri ülkelerde yaşanacağına ilişkin Marx'a ait öngörüğü bir kenara bırakan Lenin, bu gerekli değil demektedir.

Lenin'in savına göre, zayıf toplumları sömüren emperyalist ülkeler daha yüksek ücretler vererek işçi sınıfını susturduğundan Rusya gibi kapitalizmin zayıf halkası olan ülkelerde devrim çok daha kolay gerçekleşebilirdi. Marx'ın, köylülerin asla devrimci olamayacağı görüşünü de kabul etmeyen Lenin, belli şartlar ve liderlik altında bu kesime devrimci ruh verilebileceğini söylemekteydi. Bu ruhu kazanmaları halinde köylülerin küçük işçi sınıfı ile birleşerek muazzam bir devrimci güç oluşturabilmeleri mümkündü (Roskin, 2009:326). 1917 yılında yaşanan ve Çarlık rejiminin yıkılmasına yol açan Bolşevik devrimine destek veren kesimlerden bir tanesinin de köylüler olması Lenin'in bu görüşünü destekler niteliktedir.

Lenin, Rusya'daki proletaryanın devrime giden süreçte yalnız kalmayacağına ve birçok yardımcı kuvveti yanı başında bulacağına gönülden inanmaktaydı. Bununla birlikte, devrim hareketinin başarıya ulaşması için güçlü sağlam bir çekirdek kadronun varlığını da gerekli görmekteydi. Çok katı ve sert disiplinli, acımasız bir partinin teşekkülünü bu nedenle zorunluluk olarak kabul ediyordu (Göze, 2005:307). Lenin, bu düşüncelerle kurduğu komünist partisinin mutlak hâkimiyeti altında devrim gerçekleştirmeyi amaçlamaktaydı. Sovyetlere iktidar vadeden Lenin önderliğindeki parti 1917 yılında amacına ulaşarak işçi ve köylülere dayanan "Proletarya Diktatörlüğü"nü kurabilmişti. Lenin, söz konusu bu diktatörlüğü geçici olarak addediyordu. Ona göre, devrimin ardından toplumun fertleri ile birlikte ekonomide sisteme uygun gerekli ilerlemeler gerçekleştirilerek tabii gelişimin nihai safhası olan sınıfsız topluma geçiş sağlanacaktı. Ancak burjuva sınıfının kalıntılarının tamamen ortadan kaldırılacağı ve pür komünizme varılacağı ana kadar "Proletarya Diktatörlüğü"nü görevinin devam etmesi gerektiğini de savunmaktaydı (Çam, 1970:140-141). Lenin'in savunduğu söz konusu görüşlerin ideolojik bir arka planı olmakla beraber "Proletarya Diktatörlüğü"nü varlığını devam ettirmeye yönelik politik bir yanı da vardı.

Devlet aygıtına ve dolayısıyla iktidar gücüne ne zamana kadar daha ihtiyaç duyacaklarına ilişkin olarak devrimin ilk yıllarında ifade ettiği düşünceleri Lenin'in, "Proletarya Diktatörlüğü"ne yüklediği anlamı daha açık şekilde ortaya koymaktaydı. 1919 yılında bir konferansta gerçekleştirdiği konuşmasında Lenin, devlet denen makinenin bir burjuva yalanı olduğunu ve proletaryanın bunu ispat edeceğini söylemekteydi. Söz konusu iddiasına göre, proletarya fabrika ve arazi sahiplerinin ve insanların ölümüne yol açan oburların yeryüzünden tamamen silinmesi amacıyla bu makineyi kapitalistlerin ellerinden almıştı. Bütün bunlar başarılı olduğunda her çeşit istismar ortadan kalkmış olacağından devlete de gerek kalmayacak demektedir (Gürkan, 1964:173). Tarihsel süreç ise; Lenin ve takipçisi olan Bolşeviklerin iktidar gücünü ifade eden devleti ellerinde geçici olarak tutacaklarına ilişkin iddialarının gerçekliği yansıtmadığını göstermiştir.

Yıllardır ezilen kesimlerin partisi savıyla ortaya çıkan Bolşevikler, devlet idaresini ele aldıktan kısa bir süre sonra iktidarlarını güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Lenin döneminde Bolşevikler, olayları tam kontrol eder etmez mutlak iktidar yolunda engel olarak gördükleri politik karşıtlarını ortadan kaldırma stratejisi gütmeye başlamışlardı. "Komünist Parti" içerisinde oligarşi ilkesinin geliştiği, buna bağlı olarak bürokrasinin ve dolayısıyla resmi kayırmacılığın başladığı şekilde eleştiri yöneltten bütün muhalif gruplar birer birer susturulmaya çalışılmıştı (İrge, 2006:39-40). Lenin'in, komünist partinin iktidar gücünü pekiştirmek adına başlattığı muhalif sesleri sindirme hareketi onun ardından göreve gelen Stalin ile daha acımasız bir hal aldı.

Lenin'den Sovyetler Birliği idaresini miras alan Stalin, ilk iş olarak komünist parti içerisinde kendisine rakip gördüğü isimleri devre dışı bırakmaya başlamıştı. Bütün iktidar gücünü elinde toplama isteği onu herkese karşı aşırı şüpheli ve acımasız hale getirmişti. Yönetimdeki ilk yıllarında siyaset alanındaki yeteneğini kullanarak kendisine muhalif hizipleri ve liderleri tek tek etkisiz hale getirmesinin ardından Sovyetler Birliği'ni kendi sistemi haline dönüştürmeyi başarmıştı. Stalin rejiminin en belirgin

özelliği ise, politika ve uygulamaları neticesine devlet mekanizmasına ait gücü zirveye vardırmasıydı (İrge, 2006:43-45).

1928’de oluşturduğu İlk Beş Yıllık Plan’ı ile Rusya’nın zorla sanayileşmesi hamlesini başlatan Stalin, kulaklar olarak bilinen varlıklı çiftçilerin öldürülmeleri kaydıyla tasfiye edilmelerini, diğer çiftçilerin de devlet için üretmelerini şiddet kullanarak sağlamaya çalıştı. Yine onun döneminde, sayıları milyonlarla ifade edilebilecek sıradan yurttaş, uydurma suçlarla tutuklandı ve pek çoğu Sibiry’a’daki kamplarda zorla çalıştırıldı. Stalin, mutlak iktidarında şiddet kullanarak yapmaya çalıştığı kamulaştırma ve birçok kesime yönelik tasfiyeler ile 15 milyon civarında insanın ölümüne yol açmıştı. 1953 yılında ölen Stalin, 30 yıllık baskıcı iktidarı döneminde geri bir ülkeyi dev bir endüstri gücüne dönüştürmüş olmasına rağmen uzun vadede verimsiz, reforme edilemez olduğu anlaşılan ve 1991 yılında çöken bir sistem kurmuştu (Roskin, 2009:332-334).

Sovyetler Birliği döneminde yaşananlar, Bolşeviklerin devlet mekanizmasına yükledikleri teorik anlamın çok uzağında uygulamalarda bulduklarını göstermektedir. İktidar gücünün yozlaştırıcı etkisine ciddi manada maruz kalmalarının bunda önemli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. “Proletarya Diktatörlüğü”nün Sovyet halklarını sınıfsız bir toplum düzenine kavuşturacağı vadinin kısa süren bir hayal olduğu ise Sovyet Birliği’nin yıkılması ile görülmüştür. Sovyet Birliği, özellikle Lenin ve Stalin dönemlerindeki uygulamaları nedeniyle insanlığın hafızasına baskıcı bir diktatörlük olarak kazınmıştır.

Sovyetler Birliği baskıcı bir diktatörlük olmasına rağmen dağılmamış olsaydı Marx’ın beklediği pür komünist topluma geçiş sağlanır mıydı bu tartışılır. Diğer yandan, eğer Bolşevikler Bakunin’in iddia ettiği şekilde devrimin hemen ardından devlet aygıtını ortadan kaldırmış olsalardı sınıfsız ve her bireyin özgür olduğu bir toplum kurulabilir miydi bu da tartışma konusudur. Bununla birlikte kesin olarak söylenebilecek şey, Marksist ideolojiyi benimseyen Bolşevikler tarafından kurulan “Proletarya Diktatörlüğü”nün Marx’ın öngörüsünde yanıldığını göstermesidir.

Sonuç

Marx, proletarya devrimine ilişkin görüşleri yaşadığı dönemde ve ölümünden sonra hararetle tartışılan önemli bir düşünürdür. İşçi sınıfının sağlam siyasi örgütlenmesinin devrim hareketini başarıya ulaştıracağını savunan Marx’a göre, sınıfsız bir topluma ulaşılmasına kadar geçen sürede devlet aygıtına da ihtiyaç duyulacaktır. Ancak, proletaryanın eline geçen devlet aygıtının ilelebet bu sınıfın elinde kalması durumu da söz konusu olamayacaktır. Çünkü Marx, üretimin toplumun geniş bir kesiminin elinde toplanmasının ardından proletaryanın elde ettiği kamusal gücün de anlamını yitireceğini düşünmekteydi. Bu nedenle, geçici bir proletarya diktatörlüğüne sıcak bakıyordu. Bununla birlikte beklediği proletarya diktatörlüğünün ilk olarak ileri kapitalist ülkelerde ortaya çıkacağını öngörmekteydi. Anarşist görüş içerisinde önemli bir yeri olan Mihail Bakunin, devlet aygıtına ilişkin bu Marksist düşünceye karşı çıkan ve sert eleştiriler yönelten isimlerin başında gelmektedir.

Bakunin, işçi sınıfının siyasi örgütlenmesine karşı olan ve devlet aygıtı ortadan kalkmadıkça devrimin başarıya ulaşmasını mümkün görmeyen bir kolektivist anarşizm kuramcısıdır. Ona göre, proletarya gerçekleştirdiği devrimin ardından devlet gücünü eline geçirmeye ve bu yolla burjuvaziye ait izleri silmeye kalkmamalıdır. Eğer proletarya bu yolu tercih ederse zaman içinde hiç farkına varmadan iktidarın yozlaştırıcı etkisine maruz kalacak ve baskıcı bir diktatörlük kurmuş olacaktır. Ayrıca Bakunin’in öngörüsüne göre, sanayileşmede geride olan ülkelerin proletaryası devrim gerçekleştirmeye daha istekli durumdadır.

Proletarya devrimine ilişkin derin fikir ayrılığı söz konusu iki düşünür arasında o dönemde ciddi tartışmalar yaşanmasına yol açmıştır. Aralarındaki sert tartışmada Bakunin’in mi yoksa Marx’ın mı daha haklı olduğunu değerlendirme fırsatı sunan proletarya devrimi ise ölümlerinin ardından Rusya’da başarıya ulaşabilmiştir. Bu durum, devrimin gerçekleşeceği toplumsal yapıya ilişkin olarak Bakunin tarafından ortaya konan öngörünün daha isabetli olduğunu göstermektedir. Gerçekten de proletarya devrimi Marx’ın iddia ettiğinin aksine, ileri kapitalist Avrupa ülkeleri yerine Rusya gibi tarımsal nüfusu yoğun ve az sanayileşmiş bir ülkede gerçekleşmişti. Rusya’daki Bolşevik devriminin ardından kurulan Sovyetler Birliği idaresi altında yaşananlar ise Bakunin’in, Marx’a yönelttiği “Proletarya Diktatörlüğü” eleştirisindeki haklılığını adeta onaylamıştır. Özellikle Lenin ve halefi Stalin dönemi incelendiğinde bu durum daha açık biçimde görülmektedir.

Sınıfları ortadan kaldıracağı iddiasıyla devrim gerçekleştiren Lenin, hiçbir muhalif sese müsaade etmeyen yapısıyla daha devrimin başından itibaren toplumu komünist partili olanlar ve itaat etmeyenler şeklinde iki gruba ayırmıştı. Onun ardından göreve gelen Stalin ise, iktidarını mutlak hale getirmek için parti içinden ya da dışından şüphe duyduğu her kim varsa bertaraf etmeye başlamıştı. Stalin’in gazabından nasibini alanlar elbette yalnızca siyasi rakipleri değildi. O, kamulaştırma adına giriştiği politikaları sonucunda masum sıradan milyonlarca Sovyet vatandaşının ölümüne, yine milyonlarcasının kamplarda

zorla çalıştırılmasına yol açmıştı. Sovyet Birliği, Stalin'in ölümünün ardından da baskıcı bir diktatörlük görüntüsü sergilemeye devam etmiştir.

Özetle, Sovyetler Birliği'nin, Marx'ın beklentilerinden hayli uzak baskıcı bir "Proletarya Diktatörlüğü" halini aldığı uygulama ve politikalarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Bu durum, iktidar gücünün proletaryayı yozlaştıracağını ve devlet gücünden hiçbir zaman vazgeçmeyecek hale getireceğini iddia eden Bakunin'in, Marx'a yönelik eleştirisinde isabetli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AVRICH, Paul (2012). *Anarşist Portreler*, Çev. Osman Akinhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- BAKUNIN, Mihail (2000a). *Devlet ve Anarşi*, Çev. Murat Uyrkulak, Ankara: Öteki Yayınevi.
- BAKUNIN, Mihail (2000b). *Tanrı ve Devlet*, Çev. Sinan Ergün, Ankara: Öteki Yayınevi.
- BENLİSOY, Foti (2015). "Anarşizm: Gönüllü Düzene Övgü", H. Birsen Örs (der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 351-412.
- ÇAM, Esat (1970). *Devlet Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- CARR, Edward Hallett (2006). *Mihail Bakunin*, Çev. Gün Zileli, İstanbul: Versus Kitap.
- CEVİZCİ, Ahmet (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- ÇUHADAR, Cengiz (2007). "Tarihi Süreç İçerisinde Felsefi Bir Kavram Olarak Anarşizm", *Dini Araştırmalar*, C. 10, S. 30, s. 75-89.
- DOLGOFF Sam (Der.) (1998). "Devrimcinin El Kitabı", *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, Çev. Cemal Atilla, İstanbul: Kaos Yayınları.
- GÖZE, Ayferi (2005). *Siyasal Düşünce ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayın.
- GÜRKAN, Ülker (1964). "S.S.C.B Siyasi Rejiminin Ana Hatları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1-4, s. 155-198.
- HANDS, Gill (2011). *Marx- Kilit Fikirler*, Çev. Melis İnan, İstanbul: Optimist Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2007). *Siyasî İdeolojiler*, Çev. Kolektif, Ankara: Adres Yayınları.
- İRGE, Filiz (2006). *Sovyetlerden Rusya Federasyonu'na- Kapitalist Kuşatma*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- MARSHALL, Peter (2003). *Anarşizmin Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, Ankara: İmge Kitabevi.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich (2003a). "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar*, C. I, Eriş Yayınları.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich (2003b). "Merkez Komitenin Komünist Birliğe Çağrısı", *Seçme Yapıtlar*, C. I, Eriş Yayınları.
- MAXIMOFF, Grigori Petrovitch (Ed.) (1953). *The Political Philosophy of Bakunin: Scientific Anarchism*, New York: Free Press of Glencoe; London: Collier-Macmillan Limited.
- Roskin, Michael G. (2009). *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Liberte Yayıncılık.
- TOK, Nafiz ve KOÇAL, Vedat (2013). "Anarşizm", Ömer Çaha ve Bican Şahin (der.), *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: Orient Yayınevi, s. 395-445.
- UĞUR, Gökhan (2010). "Dünden Bugüne Anarşizm ve Anarşizmin Çözmesi Gereken Sorunlar", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, s. 133-158.
- WOODCOOK, George (1996). *Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Çev. Alev Türker, İstanbul: Kaos Yayınları.